

іншамоўных уставак, што выклікае страту мясцовага каларыту. Адпаведна, найбольш удалай з'яўляецца сітуацыя з ужываннем аўтарскага тлумачэння такой лексікі і яе поўнага захавання пры перакладзе. Але дадзеная сітуацыя не самая частотная.

Падводзячы вынікі, можна сказаць, што перадача рэалій у цэлым выканана адэкватна. Вадзім Небышынец пры перакладзе рэалій ужывае спосабы транскрыпцыі, транслітарацыі, калькавання, а таксама ўключае пласт неперакладзенай лексікі. Магчыма, у выпадках адсутнасці спасылак і тлумачэнняў, перакладчык спадзяецца, што чытач сам знойдзе значэнні незразумелых слоў ці ён лічыць, што дадзеныя словы не з'яўляюцца актуальнымі для чытача.

Мяркуючы па арыгінальным тэксе і па тэксце перакладу можна сцвярджаць, што Э. Хэмінгуэй імкнуўся перадаць культурныя рэаліі краін, у якіх адбываецца дзеянне, а перакладчык, разумеючы намер аўтара, адлюстравваў гэта ў сваім перакладзе.

ЛІТАРАТУРА

1. *Кашкин, И. А.* Эрнест Хемингуэй : критико-биографический очерк / И. А. Кашкин. – М. : Худож. лит., 1966. – 356 с.
2. *Штандель, А. Б.* Некоторые особенности стиля Хемингуэя-романиста (Роман «И восходит солнце») // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10, Филология. – 1974. – № 1. – С. 29–40.
3. *Тонер, П.* Ради жизни на земле. Литература и война: Традиции. Решения. Герои. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – М. : Сов. писатель, 1975. – 568 с.
4. *Томахин, Г. Д.* Реалии – американизмы: пособие по страноведению : учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / Г. Д. Томахин. – М. : Высш. шк., 1988.
5. *Иванов, А. О.* Безэквивалентная лексика / А. О. Иванов. – СПб. : Тип. изд-ва СПбГУ, 2006. – 200 с.
6. *Факторович, Д. Е.* Основы теории художественного перевода / Д. Е. Факторович. – Минск : Кнігазбор, 2009. – 182 с.
7. *Hemingway, E.* For Whom The Bell Tolls [Электронны рэсурс] / E. Hemingway. – Рэжым доступу : http://royallib.com/book/heminguey_ernest/For_Whom_The_Bell_Tolls.html.
8. *Хэмінгуэй, Э.* Па кім звоніць звон / Э. Хэмінгуэй ; пер. В. Небышынец. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 480 с.
9. Ernest Hemingway's style [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://www.artikel33.com/englisch/1/ernest-hemingways--for-whom-the-bell-tolls-style.php>.

М. С. Ржавуцкая, С. С. Мароз (Мінск)

ГРАМАТЫЧНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ Ё ПЕРАКЛАДЗЕ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

Працэс перакладу з адной мовы на другую немагчымы без пэўных змен, паколькі «мае на ўвазе работу асобнага чалавека па інтэрпрэтацыі і пераказіроўцы асобнага тэксту» [1, с. 89]. Аб'ектам перакладу з'яўляецца

не сістэма мовы як нейкая абстракцыя, а канкрэтны моўны твор (тэкст арыгінала), на аснове якога ствараецца іншы моўны твор на іншай мове (тэкст перакладу). Разыходжанні ў фармальных і семантычных сістэмах дзвюх моў патрабуюць ад перакладчыка ўмення «выканаць шматлікія і якасна разнастайныя міжмоўныя пераўтварэнні – так званыя перакладчыцкія трансфармацыі – з тым, каб тэкст перакладу з максімальна магчымай паўнотой перадаваў усю інфармацыю, заключаную ў зыходным тэксце» [2, с. 190].

Пры граматычных трансфармацыях «пераўтвараецца фармальная структура выказвання і застаецца нязменным набор сем, якія канстытуіруюць яго сэнс» [3, с. 118–119]. Асноўнай прычынай такога тыпу трансфармацый з'яўляецца неізаморфнасць структур зыходнай мовы і мовы перакладу.

На матэрыяле арыгінала і перакладу твораў Івана Мележа на рускую мову пакажам магчымыя тыпы граматычных трансфармацый як спецыфічных прыёмаў перакладчыцкай дзейнасці.

У лінгвістычнай літаратуры па перакладазнаўстве ўсе трансфармацыі зводзяцца да чатырох элементарных тыпаў (перастаноўкі, замены, дабаўленні і пропускі), з якіх пры параўнанні на граматычным узроўні арыгінала і перакладу твораў Івана Мележа на рускую мову былі выяўлены фактычна ўсе магчымыя тыпы: *граматычныя перастаноўкі, граматычныя замены, граматычныя дабаўленні, граматычныя пропускі.*

1. **Г р а м а т ы ч н ы я п е р а с т а н о ў к і** – такі тып перакладчыцкіх трансфармацый, пры якім змяняецца размяшчэнне моўных элементаў у тэксце перакладу ў параўнанні з тэкстам арыгінала. Элементамі перастаповак могуць быць словы, часткі сказа. Адною з прычын граматычнага змянення парадку моўных элементаў з'яўляецца несупадзенне ў пабудове некаторых канструкцый беларускай і рускай моў. Так, пыталыныя сказы ў беларускай мове могуць мець у сваім сказе часціцу *ці*, месца якой – толькі ў пачатку сказа. У рускай мове беларускай канструкцыі з часціцай *ці* адпавядае канструкцыя з часціцай *ли(ль)*, якая стаіць пасля слова, з якім спалучаецца: – ***Ці*** хутка, мамка, наша сяло? («Мінскі напрамак») – *Скоро ли* наше село, мамка? (пераклад Л. Ракоўскага); – ***Ці*** не занядушжаў ты? («Людзі на балоце») – *Уж не занедужил ли* ты? (пераклад Н. Кісліка).

Граматычныя перастаноўкі выяўляюцца і пры перадачы беларускіх складаных сказаў з даданымі азначальнымі часткамі на рускую мову сказами з дзеепрыметнымі зваротамі або адзіночнымі дзеепрыметнікамі, што могуць знаходзіцца і ў прэпазіцыі да паяснёнага слова. Пры гэтым граматычныя перастаноўкі спалучаюцца з граматычнымі заменаі: *Ніна ўбачыла справа вострыя палоскі святла, што павольна паўзлі адна за другою* («Мінскі напрамак») – *Нина увидела справа острые ползущие друг за другом полоски света* (пераклад наш); *Пазіраючы на постаці, што набліжаліся, Туравец адчуў, як цела цяжэе ад напружанага чакання* («Мінскі напрамак») – *Следя за приближающимися фигурами, Туровец чувствовал, как всё тело тяжелеет от напряжённого ожидания* (пераклад наш); *Старшы лейтэнант недаверліва прыслухоўваўся да цішыні, што панавала ў прыродзе* («Мінскі напрамак») – *Старший лейтенант недоверчиво прислушивался к царившему в природе покою* (пераклад наш).

2. Граматычныя замены – такі тып перакладчыцкіх трансфармацый, пры якіх замяняюцца граматычныя адзінкі: формы слоў, часціны мовы, члены сказа, тыпы сінтаксічнай сувязі і інш. Параўнанне арыгінала і перакладу твораў Івана Мележа на рускую мову паказала, што на граматычным узроўні сустракаюцца: а) *замены ў простым сказе*, б) *замены простага сказа на складаны*, в) *замены складанага сказа на просты*, г) *замены ў складаным сказе*.

Замены ў простым сказе. Пры заменах членаў сказа словы і групы слоў у тэксце перакладу ўжываюцца ў іншых сінтаксічных функцыях, чым іх адпаведнікі ў тэксце арыгінала, інакш кажучы, адбываецца змяненне сінтаксічнай структуры сказа: *Міканор Глушак... нервова дыміў, ледзь стрымліваў гнеў* («Завеі, снежань») – *Миканор Глушак... нервно дымил, едва сдерживая гнев* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай); *Машина імчала па дарозе, мінала вёскі і палі* («Мінскі напрамак») – *Машина мчалась по дороге, минуя деревни и поля* (пераклад Л. Ракоўскага); *Камандуючы ўважліва слухаў, аднак амаль нічога не запісваў* («Мінскі напрамак») – *Командующий внимательно слушал, почти ничего не записывая* (пераклад Л. Ракоўскага). Замена асабовага дзеяслова дзеепрыслоўем, на нашу думку, паўплывала пэўным чынам і на семантыку сказа: дзеянне, якое ў арыгінале было, верагодна, асноўным, стала ў перакладзе дадатковым,

Замены простага сказа на складаны. Просты сказ можа быць трансфармаваны ў складаназалежны: *Павярнуўся [Башлыкоў] назад крыкнуць Апейку, папярэдзіць* («Завеі, снежань») – *Повернулся [Башлыков] назад, чтобы крикнуть Апейке, предупредить* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). Замена, відаць, прадуманая: даследчыкі лічаць, што ў рускай мове менш прадуктыўныя канструкцыі з акалічнасцю мэты, выражанай інфінітывам, і больш пашыраныя даданыя акалічнасныя часткі мэты (*пришёл для того, чтобы...*). У беларускай мове прадуктыўныя канструкцыі тыпу: *прыехаў дамовіцца, прыйшоў параіцца* і г.д.

Просты сказ можа быць трансфармаваны і ў складаназлучаны: *Страх і надзея... поўнілі хлопца адчайнай смеласцю, адвагай, гатовай на ўсё* («Людзі на балоце») – *Страх и надежда... переполняли хлопца отчаянной смелостью и отвагой, и он был готов на всё* (пераклад Н. Кісліка). Відавочна, граматычная замена прывяла да пэўных семантычных зрухаў: у арыгінале характарызуецца лексічная адзінка (слова *адвага*), у перакладзе выкарыстана частка складаназлучанага сказа з семантычным адценнем прычыны.

Замены складанага сказа на просты. Такі тып трансфармацыі звязаны з перакладам на рускую мову складаных сказаў з даданымі азначальнымі часткамі, перадача якіх патрабуе ўжывання дзеепрыметнага зварота, характэрнага для рускай літаратурнай мовы і малапрадуктыўнага ў беларускай мове: *Нядоўга было чакаць і малін, што густа спелі ў гадзючых зарасніках* («Людзі на балоце») – *Недолго было ждать и малины, густо зреющей в гадючих зарослях* (пераклад Н. Кісліка); *Агонь, што асвятляў хату чырвоным, мігатлівым святлом, гатоў быў вось-вось згаснуць...*

(«Людзі на балоце») – *Огонь, едва освещавший хату красным дрожащим светом, готов был вот-вот погаснуть...* (пераклад М. Гарбачова); *Туравец, які сачыў за полем, убачыў наводдалек постаці* («Мінскі напрамак») – *Туровец, тоже наблюдавший за полем, увидел тёмные фигуры...* (пераклад Л. Шапіры).

Замены ў складаным сказе могуць ахопліваць:

а) сродак падпарадкавальнай сувязі: *У Куранях... не была такой хаты, якая не мела б рыбалоўнай прылады* («Людзі на балоце») – *В Куренях не было такой хаты, где б не имелось рыболовной снасти* (пераклад Н. Кісліка); [Ганна] *падалася да класа, у які ўвайшло некалькі чалавек* («Завеі, снежань»). – [Ганна] *направилась в класс, куда... зашли несколько человек* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай); ...[Ганна] *прайшла праз Парасчыны дзверы, знізу якіх вырэзалася вясёлая палоска святла* («Завеі, снежань») – ... [Ганна] *прошла мимо Параскиных дверей, откуда сквозь щель внизу прорезывалась весёлая полоска света* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай);

б) від сувязі: *Ноги ў разношаных ботах ступалі цвёрда, а на касцістым твары была рашучасць* («Завеі, снежань») – *Ноги в разношенных сапогах ступали твёрдо, на костистом лице была решительность* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай); ...*Ступілі ў сенцы, змрок іх памог [Башлыкову] ухаваць утрапенне* («Завеі, снежань») – ...*Вошли в сени, где темнота помогла скрыть его [Башлыкова] волнение* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). Названы тып трансфармацый выклікае не толькі граматычныя змены, але ў пэўныя семантычныя зрухі ў сказе, таму адносіць іх толькі да ўласна граматычных будзе неправамерна.

3. Граматычныя дабаўленні – тып трансфармацый, які прыводзіць да пашырэння структуры сказа за кошт увядзення ў яго дадатковых кампанентаў: *Ад загумення проста да шляху – дарога, вылізаная саннымі палазамі* («Завеі, снежань») – *От загуменья к шляху вела дорога, вылизанная санными полозьями* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай); ...*Башлыкоў вярнуўся за стол* («Завеі, снежань»). – ... [Башлыков] *вернулся, сел за стол* (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай). Дабаўленні, як і замены, могуць змяняць не толькі структуру сказа перакладу параўнальна са сказам арыгінала, але і ўплываць на семантычную напоўненасць адзінкі.

4. Граматычныя пропускі – тып трансфармацый, пры якім адзін або некалькі кампанентаў сказа апускаюцца. Граматычныя пропускі – гэта пропускі, апраўданыя кантэкстам. Пэўныя словы або спалучэнні слоў могуць быць семантычна лішнімі, гэта значыць яны выражаюць значэнні, якія можна ўзнавіць з тэксту і без іх дапамогі: *Васіль, каб не падумалі чаго-небудзь непатрэбнага – што ён баіцца Ганны, напрыклад, – перанёс світу бліжэй* («Людзі на балоце») – *Василь, чтобы не подумали чего лишнего – что боится Ганны, например, – перенёс свиту поближе* (пераклад Н. Кісліка); *Доўгі, нязграбны хлопец Мікалай... паказваў пузатага багацея-кулака, другі, трохі шапялявы Апанас, выдаваў з сябе папа* («Завеі, снежань») – *Долговязый, нескладный парень Николай... изображал пузатого*

богатея, кулака, немного шепелявый Ананас – пона (пераклад Д. Кавалёва і Т. Залатухінай); *Каля крамы, як звычайна ў нядзелю, тоўпілася нямала святочнага народу* («Людзі на балоце») – *Магазін, на котором ещэ алел первомайский лозунг, был открыт. Возле, как обычно по воскресеньям, толпилось немало праздного народа* (пераклад Н. Кісліка).

Такім чынам, аналіз арыгінала і перакладу твораў Івана Мележа на рускую мову паказаў, што ў працэсе ўзнаўлення мастацкага тэксту на іншай мове выкарыстоўваюцца ўсе магчымыя тыпы граматычных трансфармацый (перастаноўкі, замены, дабаўленні і пропускі), якія могуць паўплываць і на семантычную напоўненасць адзінкі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Абаева, Е. С.* Суб'ектыўнасць воспріятыя юмора как переводческая проблема / Е. С. Абаева // Языковая личность и эффективная коммуникация в современном поликультурном мире : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. – Минск, 2015. – С. 89–91.
2. *Бархударов, Л. С.* Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории переводов / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 239 с.
3. *Швейцер, А. Д.* Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер / Акад. наук СССР, Ин-т языкознания ; отв. ред. В. Н. Ярцева – М. : Наука, 1988. – 215 с.

Н. Л. Русецкая (Люблін, Польшча)

ПЕРАКЛАДЫ ТВОРАЎ У. НЯКЛЯЕВА НА ПОЛЬСКУЮ МОВУ

Асоба беларускага пісьменніка і палітыка, кандыдата на пост прэзідэнта Беларусі ў 2010 г. Уладзіміра Някляева за апошнія гады набыла папулярнасць у першую чаргу ў суседніх з Беларуссю краінах: Расіі і Польшчы. Дзякуючы Маскоўскаму Тэатру.doc. і спектаклю «Двое в твоём доме» па п'есе Алены Громінай, з якім тэатр удзельнічаў у розных тэатральных фестывалях, вядомасць Уладзіміра Някляева пашырылася таксама на іншыя краіны Еўропы. Варта падкрэсліць, што гэтая вядомасць Някляева звязана выключна з ягонай палітычнай дзейнасцю. На старонках польскіх перыёдыкаў прозвішча пісьменніка згадваецца ў сувязі з дзейнасцю апазіцыі ў Беларусі і фігуруе ў артыкулах, прысвечаных прэзідэнцкім выбарам 2010 і 2015 гадоў. У Беларусі ж Уладзімір Някляеў даўно і добра вядомы быў найперш як пісьменнік, паэт-песеннік, галоўны рэдактар колішняга літаратурнага часопіса «Крыніца», тыднёвіка «ЛіМ», старшыня Саюза пісьменнікаў, а толькі потым грамадскі актывіст, лідар кампаніі «Гавары праўду» і кандыдат на пост прэзідэнта.

Польскі чытач, як нам здаецца, і да сёння добра не знаёмы з нісьменнікам Уладзімірам Някляевым, чые творы пачалі перакладацца і друкавацца